

NYA AVHANDLINGAR

Carina Johansson: *Visby visuellt. Föreställningar om en plats med utgångspunkt i bilder och kulturarv*. Gotlandica förlag, Klintehamn 2009. 286 s., ill. English summary. ISBN 978-91-86103-03-3.

Nu, så här efteråt, när jag har läst Carina Johanssons avhandling *Visby visuellt* är jag retroaktivt överraskad av att bilders betydelse för vår syn på platser och kulturarv inte har undersökts mer. Johanssons undersökning omfattar en stor mängd bilder som på ett eller annat sätt bildar byggstenar i föreställningar om staden.

Syftet med avhandlingen är att med Visby som exempel svara på två frågor: 1) "Vad spelar bilder för roll i skapandet av gemensamma föreställningar om något så mångfacetterat som en stad?" och 2) "Vad betyder det att visa upp en plats på bild?" (s. 16). Johansson vill bidra till förståelsen av hur "bilder knutna till en plats produceras, används och fyller funktioner i människors sociala liv och hur de samspelar med berättelser som kan ses som små och stora berättelser om våra liv och samhällen". Det är ganska stora frågor som kräver ett brett material.

Med utgångspunkt i detta inleder Johansson sin undersökning av bilder: producerade, reproducerade och brukade i konstens, kulturarvens och turismens fält. Hon presenterar en rik bildvärld som har sina givna teman. Mycket kretsar kring medeltidsstaden Visby. Väldigt litet om staden utanför muren.

Johansson noterar fyra bildmotiv av särskild betydelse. Hon kallar dem för ikoner eftersom de förekommer så ofta i olika sammanhang och ständigt tycks vara föremål för omladdning med nya innebörder (s. 181). Ringmuren avbildad från norr är en sådan ikon. Målningen Valdemar Atterdag brandskattar Visby av C. G. Hellqvist från 1882 är en annan. Fiskargränd med sina röda rosor är en tredje och Braun & Hogenbergs karta Visbia Gothorum från 1580-talet en fjärde. Dessa fyra bildmotiv är och har varit betydelsefulla avseende såväl turismens som kulturarvssektorns föreställningar om Visby. Gemensamt för dem är också att de för samman det förflutna med nutiden.

Sådana "framsidor" av staden genererar också baksidor som inte syns i bildmaterialet. Johansson nämner stadsdelen Gråbo, byggd på 1960- och 70-talen, som en sådan baksida. Gråbo har ca 4 000 invånare, staden innanför ringmuren ungefär 3 000. Rekordårens stadsdelar är bara exempel på hur större delen av staden hamnar utanför bilden av Visby. Konstruktionen av Visby omfattar också en exkluderingsprocess, i Johanssons fall motsvarande ca 9/10 av den fysiska staden.

Begreppet *mindscape* etableras i inledningen och ger intryck av att vara centralt för Johansson. Bilderna, skriver hon, genererar gemensamma föreställningar som skapas tillsammans med berättelser, fantasier och minnen "som i sin tur ger ramar eller formar att gjuta sina egna erfarenheter i Om Visby som plats" (s. 15). Dessa föreställningar kallar Johansson för *mindscape*s. Med detta begrepp vill hon "beskriva något mentalt förankrat i fysiska gestaltningar, igenkännbart och delat av fler" (s. 53).

*Mindscape*s aktualiserar ett par problem som avhandlingen lider av och som är ganska besvärande. Ett sådant problem är Johanssons förkärlek att skriva i termer av "vi" och vilka uppfattningar som detta vi har om det ena och det andra. Vilka dessa vi skulle omfatta nämns inte och har endast i låg grad fotfäste i undersökningens empiri. Johansson menar t.ex. att hon har visat hur "våra blickar" styrs med hjälp av bilder. Det är ju å ena sidan ett ganska rimligt antagande som kan göras utan alltför stora undersökningar, å andra sidan finns det i avhandlingen inte mycket stöd för hur denna styrning går till och vem som utsätts för den.

Undersökandet av "det gemensamma", som nämns i en av huvudfrågorna, lider av samma empiriska brist. Vad är det gemensamma i den här studien och på vilket sätt har Johansson haft tillgång till det? I avslutningen antyder hon att hon nog inte vet så mycket om just detta, trots att det är centralt för en av avhandlingens två huvudfrågor. Författaren ansluter till en kulturdefinition som återfinns i Billy Ehns och Orvar Löfgrens *Kulturanalys(er)* (1982, 2001) och som pekar mot delade koder, föreställningar och värden. Detta kulturbegrepp kan ju knappast vara en empirisk utgångspunkt

utan en analytisk ingång. Johanssons problem är att hennes empiri inte är särskilt användbar för denna sortens studier av hur gemenskaper byggs och praktiseras. Hon har visserligen intervjuer bland sina källor men informanterna framställs, åtminstone i avhandlingen, främst som producenter av bilder. Här och var lyssnar hon av ”människor på stan” som yttrar något, men detta material förefaller inte vara inhämtat systematiskt utan ger snarare intryck av att vara sporadiska tjuvlyssningar.

Så vad är det här för en undersökning? För det första är det dokumentära inslaget påfallande. Carina Johansson ger en bred beskrivning av detta Visbylandskap av bilder. Mångfalden är imponerande. Avhandlingens styrka ligger just här, i presentationen av de uppsättningar av bilder som Johansson menar formar vår bild av Visby. För det andra skulle jag vilja säga att det är en undersökning om bildernas produktion, cirkulation och användning inom de tre fälten konst, kulturarv och turism. I detta avseende lyckas Johansson bra. Hon visar hur bilder rör sig mellan de olika fälten, får olika användningsområden och betydelser.

Visby är valt, skriver Johansson i avslutningen, för den omfattande bildproduktionen, kulturarvskonstruktionen och för att staden är ett känt turistmål. Det finns givetvis ytterligare några städer i Sverige av intresse i just dessa avseenden. Men Visby valdes. Vad exemplet har fått för konsekvens för Johanssons resultat är svårt att säga, men borde ha problematiserats i avhandlingen.

Man skulle ju också kunna tänka sig att införliva ett jämförelseobjekt i undersökningen. Varför inte en plats eller stad som har uppenbara besvär med att producera sådana bilder som Visby är fullt av? Vad ett sådant exempel hade kunnat bidra med till undersökningen är förstås okänt men något säger mig att Visby hade framstått som tydligare och att Johanssons resultat hade blivit mer allmängiltigt, intressant och komplext.

Avhandlingen lämnar en hel del övrigt att önska beträffande bl.a. stringens, teori- och metodanvändning. Men man kan inte ta ifrån Carina Johansson att hon har hanterat ett stort och vildvuxet material som i sig självt väcker nyfikenhet och som gör avhandlingen läsvärd. Utifrån detta material gör hon ett par goda iakttagelser. Jag fastnar t.ex. för hur kulturarvssektorn liksom inte lyckas motstå att fånga in kulissliknande inslag som de fällgaller som sattes upp i två ringmursportar i samband med inspelningen av filmen *Petri tårar*. Inget av gallren togs ner efter inspelningen utan hamnade bl.a. på frimärke, på Riksantikvarieämbetets hemsidor och en av myndighetens böcker om världsarv i Sverige.

Hon pekar också på hur de dominanta föreställningarna om staden konfronteras med vinterns blåsig Visby, långt ifrån rosornas stad. Hon argumenterar framgångsrikt för hur föreställningarna om staden också skapar den i konkret mening. Föreställningarna kräver helt enkelt att den fysiska platsen ska vara beskaffad på ett visst sätt. Gestaltningen av det förflutna är allt som oftast viktigare än strävan att uppnå autenticitet.

Lars-Eric Jönsson, Lund

Sarah Holst Kjær: *Sådan er det at elske. En kulturanalyse af parforhold*. Museum Tusulanums Forlag, Københavns Universitet 2009. 187 s. ISBN 978-87-635-1092-9.

Den danske folklørist Sarah Holst Kjær forsvarede den 27. februar denne afhandling, som hun har skrevet på Etnologiska Institutionen på Lunds Universitet. Det er en interessant afhandling, som helt berettiget fik en del medieomtale i Danmark. Den tager fat i nogle dagligdags fænomener, endevender dem og får os til at se det velkendte på en ny måde. Den er skrevet i et meget præcist sprog, der er ikke fyldord eller sniksnak. Kjær gør hele tiden rede for, hvad hun vil undersøge, hvordan hun vil gøre det, og hvorfor hun vil gøre det. Og når hun så har undersøgt det, gør hun rede for, hvordan dette nu har været med til at belyse problemstillingen. På den måde er det en forbilledlig afhandling.

Sarah Holst Kjær er tydeligvis meget begejstret for teori og for i det hele taget at sætte sine undersøgelser ind i en videnskabelig sammenhæng. Det kan desværre godt gå ud over det letlæselige. Selv om afhandlingen er skrevet på mit eget modersmål, må jeg indrømme, at jeg flere gange måtte læse den samme sætning forfra, fordi jeg skulle pille den fra hinanden for at forstå meningen.

Problemformuleringen består af fire spørgsmål og lyder som følger:

”Hvordan kan forventninger til en nær, romantisk relation forstås, når kulturelt etablerede fantasier om Parret og Parforholdet inddrages?

Hvilke sociale kategorier, idealer og normer inddrages, når to mennesker – unge-voksne, heteroseksuelle, urbane og inden/uden børn – gør sig til et par?

Hvilke kulturelle kundskabssystemer om mand/kvinderelationer træder frem, når den nære livsverden omtales?

Hvordan kan man forstå parrenes fælles samvær og deres følelsessituationer, når dagligdagen defineres som